

Хаартыскаа: "Хүнчээн" уульдаан коллектив.

НОРУОТ ХОРСУН БЫНЬЫТА ӨЛБӨӨДҮЙБЭТ

★
Бүгүнгү
балаһада
Болтоно
нэһилиэгэ
★

ИСТОРИЯТТАН

Болтоно нэһилиэгэ Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэриигэ 119 ыччатын атаарбыта. Кинилэртэн 60-нара сэрии толоонугар сырдкы тыһынарын толук уурбуттара.

Талабырдыттары утары өлөллөрүн кэрэйбэккэ хорсунуук сэриилэспит 100-тан тахса өстөөгү кыдыйыт снайпер, 2 "Кыһыл сулус" орден, 6 бойобуой мэтээллэр кавалердара Г.К.Федоров, рота командира, старшай лейтенант, Аҕа дойдуну сэриитин I-кы, II-с степеннээх орденнардаах, "Праганы босхолоһун иһин", "Берлини ыһы иһин" мэтээллэрдээх Р.К.Кривошапкин, "Кыһыл сулус" орден кавалердара П.И.Герасимов, С.И.Данилов, "Албан аат" III-с степеннээх ордены, "Сталинград оборонатын иһин" мэтээл кавалера М.П.Догдонов, үтэһит-поэт, "Албан аат" III-с степеннээх ордены кавалера С.А.Саввин - Күн Дырибинэ, "Бойобуой үтүөлэрин иһин", "Хорсунун иһин" мэтээллээх А.Д.Картузов, С.В.Лебедев, М.Г.Борисов ааттарынан кизн туттабыт.

Нэһилиэк сэрии сылларыгар кыайыы туһа дикэн үлэһэбитэ. Кытаанах бирикэһинэн 4 колхоз балык булдулар хоту көһөрүлүүбүтэ. Көһүүтэ барыта 480 киһи барыта, арайы эгэринэн тэлбиттэрэ, үгүс сүтүүгү көрсүбүттэрэ. 153 киһи өлбүтэ. Билигин нэһилиэккэ көһөрүлүүтэ сылдьыбыт 16 киһи, тыыл ветераннара 21 киһи, 2 сэрии ордоболоро бааллар.

Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии ыарахан сылларыгар биһиги дыоллоох олохтун иһин туруулаһан арбаа уонна иһин фронтка уоттаах сэрии толоонугар сылдьыбыт хорсун буйуунарбыт, хоту көһөрүлүү ыар кыһалбатын эгэрдэринэн тэлбит биһир дойдулаахтарбыт, ытык дьоммут ааттара хаһан даҕаны умнуллуу суоҕа. Кинилэр олохторун бүгүн ыччаттара, оҕолоро салгыыллар.

"Спортивной Чувачи" дикэн аат соһотто иһэрмэллэбит буолбатаһа умулхай. Аҕа дойдуну сэриитин инниттэн оройуон аайы күүтүк биһигэ эмиэ "ОСО - аһаһам" дикэн тэрилтэ баара. Онно мин билэрбинэн председателлэринэн Е.Г.Захаров (Төлөй), К.М.Филиппов (Чакыр) үлэһэбиттэрэ. Оччолорго ыччаттары от-хаан аттуһан чэбдик онгорор туһуттан чэбдигирдэр, сайынналар уонна обороннай нормативтар бааллара. Оскуолалар, тэрияталар ыччаттара ол нормативтары толороллоро ирдэниллэрэ. БГТО (Будь готов к труду и обороне), ГТО (готов к труду и обороне) I-кы, II-с сүтүөктэрэ, ГСО (готов к санитарной обороне) уонна ворошиловтын ытыгы дик-

БУОЙУН, ФИЗКУЛЬТУРНАЙ ҮЛЭНИ ХАМСАТААЧЧЫ

он нормативтар бааллара. Ыччаттар көрүһө-көрүһэ олору толоро сатыыллара, норматив аайы значок барыллара.

Сэрии кэминтээн тутта бу үлэһэ тэрийиһэ Болтоногон төрүттээх сэрии ветерана Варламов Иннокентий Харитонович мэлсыбыта. Кини 1915 сыллаах төрүөх, 1942 сыл бэс ыйын 20 күнүгэр Кыһыл Армия кэксигэр ыгырыллыбыта. 1943 сыллааха бааһырыллынан дойдутугар эргиллэн кэлбитэ. 1944 сыл бэс ыйын 16 күнүгэр оройуон физкультура-бааһырыллыныт председателинэн үлэһээн барбыта. Үлэһиһэ балай да ыарахан эбит этэ. Күрэхтэһиһэ барар ыччаттары тэрияталар дэбигэ босхолоу охсон биэрбит эһилэр. Оройуон салалтата улаханньык камаласпытэ, онон Иннокентий үксүн биһирдэн кийинэн, билэр дьоннорунан хамаанда тэрийэрэ.

Мин икки төгүл оройуон чизин көмүскүүр аатыран табаарыһым "модернист" кыттан турардаахпын. 1947 сыл сайын өрүс уңуоругу оройуоннар күрэхтэһиһэрэ Амма оройуонун киниһигэр буолбута. Онно 1500 метр сүүрүүтэ кыттан I-с миһэтэ буолбутум. Мэнэ-Хангаластан кэлбит, кэлин театр артыыһа буолбут Лаһар Сергучев минигин быдан бираһан бастаһынан кэлбитэ. Биэтэһэ таһсан иһэрин көрбүтүм — кийим илиһтэ-атаһа уһуннара, дадаллаан буур тайах курдук атылаһан минигин салыһарбыта. Хадаарган Петр Лукин үһүн дистанцияҕа сүүрбүтэ. Стадиону тула сүүрэн истэрини

мин Р.Я.Оконешниковтын уолбут тыһынара кайдаһын бэрэбизкэлиһибит. Сырыы аайы Петр сүрэгин тыһын иһиллэрэри чутас тийээн күтүрбүт. Кийибит ортуу арай чөмөлдүһүн аһара.

Биһирдэ, ол кэминтээн эбитэ буолуо, Дьоксуукайга оройуоннар күрэхтэһиһиһиһигэр кытта кийибиллэ. Мин волейболга соһуобутум. Куоракка педучилище уопсайыгар түспүлүт. Хас даҕаны оройуон хамаандалара манна түспүттэр этэ. Кеша биһиги ол кеша биһирдэ сылдьыбылпыт.

Иннокентий Харитонович өр үлэһэ-батара, 1948 сыллааха ылдыан өлбүтэ. Кини сэриигэ сылдьан өстөөх буулдыатытан быарыгар бааһырыллыһа. Операция кэмигэр оскорулган иһтэ ылдыа-батах эһилэр. Онтон сылтаан өлөөктөөбүтэ. Ити курдук оройуонга физкультурнай хамсаһыны дыһтыһыт саҕалаабыт, үлэ туругурун, олох сайдарын туһугар маннайы аһылааты уурсубут биһир чулуу кийиксэ мин дөгөрбүн Кеша Варламов аабаһын.

Иван Михайлович ПАВЛОВ,
Аҕа дойдуну Улуу сэриитин
кыттылааһа, П.А.Ойуунускай
аатынан государственнай
бирезимийэ лауреата.

Хаартыскаҕа: И.Х.Варламов.

УБҮЛҮӨЙГЭ АНАЛЛААХ ТЭРЭЭННЭР

Кыайыы 60 сылын биһиги нэһилиэк эмиэ үгүс балаһынара кэрэбүт. Ол курдук, нэһилиэк историйын үйүтүгэр, сырдатар туһуттан матырыйаллары хомуйан, түмэн кинигэ таһаарарга үлэһэ сылдьабыт.

Улуу кинигэр тутулуоттаах Кыайыы Сказанийгэр анал плиталарга сурулуоттаах сэриигэ сылдьыбыт 120 киһи, үлэ фронтугар үлэһэбит 13 киһи ааттарын-суолларын чуолкайдан тутурубиз. Бөһүөлүктэ иһигэр сэриигэ сылдьыбыт буйуунарга аналлаах пааматынныгы түспүсүр оноруу үлэһэ күүтүлэр. Кындагы сэриигэ, көһөрүүгэ сылдьыбыт дьоммуттар аһаһыт пааматынныгы Макарова М.Д. тыһынаах сибэки олордон көрөрө-харейара үөрдэр. Бийыл Кындагы уаһастагар В.М.Кладкин аһынан музейдаах сыһыалаһа дикэн тутуһаабыт. Нэһилиэк олохтоохторо уопсай миннаһынан бу улахан туһуга көмөлөһөргө быһаарыһыллар. Ол курдук, биһирдэн хаһаайыһыта 30 л үтү туттарыһа. Маны таһынан Болтоноҕо икки квартираларга уопсай дикэ туһуга быһааһыта баар.

Мантан саас, сайын ыһыттар бары культурнай, спортивной дьаһалларбытын, тэрияталар ыһаар үлэһэрин барытын Кыайыы 60 сылыгар аһыбыт. Кыайыыга кынаттабыт Кыһыл Знамя эстафетата нэһилиэккэ улахан тэрээһин-сөхтүк ааста. Улуу Кыайыы Знамятын аһаһа-лаһыһыта Ийэ дойдутугар ытык иһин төлөөн кэлбит Степан Тихонов, СР Президионун Сана Дьыһааһы бийыгы дьаһалын кыттылааһа, үрэх бастыһа Семен Кривошапкин, Аҕа дойдуну Улуу сэриитин кыттылааһа Д.Н.Сиссин сиккэ, оскорула бастыһа общественниги Игорь Коньков сырыттылар. Бу күн буолбут торжественнай митингкэ сэрии кыттылааһа М.Г.Борисов, хоту көһөрүлүү кыттылааһа Н.Н.Игнатев, сэрии тулаайаһа Е.А.Винокурова тил эһиллэрэ элбэх кийиксэ долгуһа.

Бу курдук Болтоноҕо дьон-сэргэте үбүлүүдүк сыһа түмсүүһүкүт үлэһи сылдьабыт.

Н.Н.ПОПОВ, нэһилиэк баһылыга.

Хаартыскаҕа: Кыайыы Знамята — Болтоноҕо нэһилиэгэр.

КЭЛЭР КӨЛҮӨНЭҔЭ ТИЭРДЭР ЭБЭЭННЭСТЭЭХПИТ

Кыайыы күнэ хаһан да умнуллубат, өлбөдүүбүт, советскай норуот олоһун героинскай страницаларыгар кыһыл көмүс буукубаларынан суруллубут күнүһүн буолар. Кындагы уаһастаһыттан 41 киһи уоттаах сэриигэ барбытара. Сэрии саҕаланарын кытары икки хоһоот оччолорго 16 арз саастаах комсомол чилиһэ, 1925 сыллаах төрүөх Кладкин Федор Маркович аан бастаан тыһыланан барбыта. Кини 1941 сыл бэс ыйын 24 күнүгэр ыраах айаһыга туруһан 205-с туһа пулеметнай-артиллерийскай батальоннаҕа сэриилэспит. Улаханньык бааһыран, госпитальга эмтэммит. Дойдугутар 1947 сыл кулун тутар 4 күнүгэр эргиллэн кэлэн колхоз, соһуоһу биһир тутуах үлэһитинэн буолбута. 1992 сыллааха ылдыан өлбүтэ.

Иккис болдыһо ыгырыллыбыт партия чилиһэ, 1912 сыллаах төрүөх Яковлев Иван Данилович 1941 сыллааха от ыйын 27 күнүгэр сэриигэ ыгырыллыбыта. Старшай сержант 252 №-дээх кавалерийскай полкада сэриилэспитэ, дойдугутар 1946 сыл ыам ыйыгар эргиллибита, 1957 сыллааха ылдыан өлбүтэ.

Үлүс болдыһо ыгырыллыбыт Кривошапкин Роман Афанасьевич Кындагы олохтоох кырдыһаһа К.Д.Павлуцкай иһин сэрии иһинэ дойдутун дьонун байыһынай үрэхкэ үөрөһүтүн үтүө санаанан аһар. Роман Афанасьевич 1916 сыллаах төрүөх. 1941 сыл от ыйын 15 күнүгэр сэриигэ ыгырыллыбыта уонна 1942 сыллааха сэрии хонуутугар өлбүтүн туһунан дикэ кэргэниһигэр хара сүүк кэлбитэ. Кинини кытта тэһигэ биһирдэ 1916 сыллаах төрүөх, бараат да сэрии хонуутугар өлбүт Дмитрий Васильевич Охлопков, 1920 сыллаах төрүөх, дойдугутар 1946 сыллааха эргиллэн баран 1978 сыллааха ылдыан өлбүт Иван Максимович Литвинцев, 1913 сыллаах төрүөх, комсомол чилиһэ, 1942 сыллааха олунуһу 13 күнүгэр өлөн Калининскэй уобалас Кокошино дэриэбинэтигэр көмүллэн сытар Егор Дмитриевич Попов аһаһаабытара.

Төрдүс болдыһо, ол эбэтэр 1941 сыл балаһан ыйын 7 күнүгэр

манньык табаарыстар сэриигэ ыгырыллыбытара:

Бетюнов Константин Иванович, 1920 сыллаах төрүөх, 47076 №-дээх байыһынай чааска сэриилэспитэ. 1948 сыллааха аһырдых ыйын 10 күнүгэр күөһүн туберкулезинан ылдыан Чилиһинскэй уобаласка Дуринда өлөн, онно көмүллүбүт.

Ефремов Николай Дмитриевич, 1919 сыллаах төрүөх. 1946 сыллааха дойдугутар эргиллэн кэлэн баран 1992 сыллааха ылдыан өлбүтэ. Макаров Иван Дмитриевич, 1922 сыллаах төрүөх, 1942 сыл аһыһыһыгар сэриигэ өлбүт.

Новгородов Федот Ильич, 1916 сыллаах төрүөх. 1942 сыллааха сэрииттэн бааһыран дойдугутар эргиллибита. 1954 сыллааха ылдыан өлбүтэ.

Литвинцев Николай Петрович, 1917 сыллаах төрүөх. 1941 сыл тохсунуһу 25 күнүгэр ыараханньык бааһыран, ити сыл от ыйын 15 күнүгэр Тюменгэ иһиллиһигэр дикэ-лэриһигэр тиксипит, кэлин онно өлбүт.

Федоров Георгий Константинович, 1916 сыллаах төрүөх. Таһыттан ыгырыллыбыта. 188 сд 58 сп.15 п.сд пв.сп сулуһуһаабыт. Икки төгүл "Кыһыл сулус" орденнаах. 1946 сыллааха дойдугутар эргиллэн кэлбитэ. 1991 сыл ыам ыйын 28 күнүгэр ылдыан өлбүтэ.

Бу мантан кэстөрүнэн сэрии бастаһы сылыгар 12 киһиттэн сэрии хоһуутугар 6 киһи өлбүт.

Сэрии иһин сылыгар, 1942 сыллааха Кындагы 15 киһи барбыта. Кинилэртэн Беляев Исаак Ильич сэрии хонуутугар өлбүт. Кривошапкин Иван Афанасьевич Москвоскай уобалас Бобы дэриэбинэтигэр, Назаров Тимофей Данилович Орловскэй уобалас Крестыньскай Гора дэриэбинэтигэр, Павлов Роман Семенович Ленинградскэй уобалас Чирково дэриэбинэтигэр көмүллэн сыталлар. Лебедев Василий Васильевич сэриигэ бараат да, 5 ыйынан охсугу хонуутугар өлбүт. Петров Егор Михайлович эмиэ өлбүтэ билэр. Попов Серафим Григорьевич Смоленскэй уобалас Рильково дэриэбинэтигэр көмүллэн сытар. Попов Федор Федорович ба-

раат да, 4 ыйынан өлбүт.

Тыһынаах эргиллэн кэлбиттэртэн Литвинцев Николай Петрович II "Кыһыл сулус" орден кавалера, икки төгүл "Хорсунун иһин" медаллардаах, үс төгүл бааһырылаах. 1945 сыллааха алтынньыга дойдугутар эргиллэн кэлэн баран 1954 сыллааха ылдыан өлбүтэ.

Сэрии үлүс сылыгар 9 киһи ыгырыллыбыттан Новгородов Николай Дмитриевич I, Лебедев Самсон Дмитриевич, Попов Данил Михайлович сэрии толоонугар охтубуттара. Дойдуларыгар эргиллэн кэлбиттэртэн буйуу-поһыт Макаров Гаврил Иванович — Дьон Дьаһылы 1956 сыллааха ыам ыйыгар айар үлөһүн үтэһигэр сылдьан хоһолтоохтук ылдыан өлбүтэ. Яковлев Василий Данилович, 1925 сыллаах төрүөх, ол эбэтэр 18 сааһын туолаһа сэриигэ баран 5094 сп. сэриилэһэн, өфрейтор буолан 1950 сыллааха дойдугутар эргиллэн баран, бу кийик Чувачыга олоһон өлбүтэ. Лебедев Ефстафий Васильевич Алдаах-Үүһэн ыгырыллан, 76-с мотострелковай полкада сулуһуһулаан бойобуой үтүөлэрин иһин медаллардаах 1946 сыл ыам ыйыгар дойдугутар кэлбитэ. 1976 сыллааха ылдыан өлбүтэ.

Сэрии төрдүс сылыгар, 1944 сыллааха 18 сааһын туолаһа да Новгородов Николай Дмитриевич II сэриигэ барбыта. 287 сд 855 сп 15031 сп сылдан 1950 сыллааха тохсунуһу 28 күнүгэр дойдугутар эргиллибита. 1999 сыллааха ылдыан өлбүтэ.

Манньык хараһы дэриэбинэһигэр 41 саамай үлэһи-хамнаһы кийаар-хотор, төһө маһы тосторуга тэрдэр күөстээх-уоттаах эдэр дьоммут Аҕа дойдуну көмүскэһигэр ыгырыллан баран бу биһиги үтүө олоһу олоһорбун туһугар хаһыанарын төһөн кыайыны аһаһыһыттарын, кыайыны сүткэн суолтатын көлүөнэһигэр-көлүөнэһэ тиздэн иһэр биһиги, тыһынаахтар, эбэһинэспит буоларын бары өйдүөктэспит.

Александра Егоровна КОЛЕСОВА,
Кындагы олохтооһо.

